

УДК 78.461.,78.25

DOI <https://doi.org/10.32782/2310-0583-2025-53-04>

ЖАНР КОНЦЕРТУ ДЛЯ ТУБИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Микола Дутчак – аспірант творчої аспірантури кафедри духових та ударних інструментів, Львівська національна музична академія імені М.В. Лисенка
<https://orcid.org/0009-0008-0018-757X>

У статті простежено еволюційний розвиток жанру концерту для туби в умовах сучасного виконавства. Зазначено, що всі якісні здобутки в жанрі концерту для цього інструмента продиктовані відповідними музичними критеріями та традиціями кожної епохи. Важливим аспектом постає нерозривний зв'язок з рівнем виконавського мистецтва на всіх етапах історичного розвитку концертного жанру.

XX століття характеризується пошуками нових ідей концерту у межах різних національних композиторських шкіл, відбуваються активні стиліові пошуки сучасного музичного мистецтва та становлення концертного жанру для туби загалом.

Відповідаючи естетичним вимогам часу, він безперервно еволюціонує, тим самим переконливіше закріплюючи своє місце в загальній концепції музичного виконавства.

За півстолітній період концерт для туби пройшов значний трансформаційний шлях, а останніми десятиліттями зазнав найбільш бурхливої прогресії та різнопланового оновлення.

У репертуарі сучасних виконавців твори цього жанру посідають особливе місце. Їх виконання пов'язано з ґрунтовно новими сценічно-психологічними відчуттями та певними технічними навичками. Сучасні композитори демонструють багатогранну художньо-образну палітру та чималий запас виразових можливостей у композиціях для туби, які вносяться до різноманітних концертних програм, конкурсних виступів, переліку педагогічного репертуару в музичних навчальних закладах.

На сучасному етапі можна спостерігати нові композиції у жанрі концерту для туби, зокрема концерти для туби Джона Вільямса, Вінтона Марсаліса, Роланда Сентпалі та Барбари Їорк, концерт «Атаіа» для туби та фортепіано Рікардо Молля, концерт для туби і струнного ансамблю Аріль Плау, іспанський концерт для туби Курт Гебл.

Проаналізовано та виявлено процес модифікації жанру на сучасному етапі його розвитку, що дає можливість подальшому зростанню ролі й масштабуванню концертного жанру для туби у музичній культурі.

Ключові слова: концерт, мідні духові інструменти, виконавське мистецтво, жанр, туба.

Вступ. Композиторська творчість на сучасному етапі демонструє унікальні зразки нових виразових засобів в музичному мистецтві. Зокрема, у сфері духового академічного виконавства розкрило перед митцями пізнання найвищої художньо-творчої визначеності академічних духових інструментів.

На особливу увагу композиторів заслуговує туба, конструктивні особливості якої змінювалися відповідно до історичної еволюції інструмента, породжували особливості звуковидобування.

Попри те, що тубне виконавство сьогодення демонструє високий професійний рівень, спостерігається відсутність узагальненої панорами генези концертного жанру для туби як цілісного явища, зокрема не висвітлена творчість сучасних композицій, які неодмінно заслуговують на увагу. З огляду на це жанр концерту для туби на сучасному етапі, його розвиток та варіативність потребують більш детального дослідження.

Мета статті – висвітлити основні напрями жанрової модифікації сучасного концерту для туби і визначити його специфіку.

Виклад основного матеріалу. Сучасна виконавська практика не обходиться без духових інструментів. Поступові модифікації привели їх до становлення професійного виконавства та сучасних технічних і виразових можливостей.

Багато композиторів починає писати концертні твори для мідних духових інструментів з наявною сольною партією.

В другій половині XX століття тривають пошук та оновлення відповідних сучасному світосприйняттю засобів художньої виразності. В цей час туба посіла гідне місце на концертно-сольній естраді, зокрема в академічному соло [1].

Водночас на цей період припадає становлення концертного жанру для туби, що спонукало пошук нових концепцій концерту для соло та активний стиліовий пошук сучасного музичного мистецтва.

Особливою ознакою концертних творів для мідних духових інструментів, зокрема туби, є те, що фактично кожен твір підтверджує процес модифікації жанру на сучасному етапі його розвитку та посягає на унікальність серед інших творів.

Винятковою своєрідністю постає досліджуваний жанр в органічному наслідуванні рис інших жанрів і навіть інших видів мистецтва, зокрема кіно.

Перебіг оновлення концерту для туби щільно пов'язаний з характерним для музичної культури кінця XX століття жанрово-стильовим різноманіттям, що спричинило тенденцію індивідуалізації, пошуку атипових, оригінальних художніх рішень.

Новітньою тенденцією, яка вплинула на концерт, форму та зміст на сучасному етапі розвитку, стає його жанровий різновид – *камерний концерт*, особливістю якого є звернення у концертному жанрі до мистецтва бароко і раннього класицизму.

Отже, жанр концерту для туби, перебуваючи під впливом сучасних тенденцій музичного мистецтва, продовжує продуктивно розвиватися, задіюючи новітні техніко-композиційні системи та виявляючи невичерпні можливості цього жанру [2].

Результатом пошуків сучасних композиторів в освоєнні нових систем музичної виразності у виконавстві на тубі стала помітна зміна у жанрово-стильовому утворенні. Як наслідок, це спричинило появу низки цікавих, нових різновидів концертних творів. Серед них – **Концерт для туби з оркестром Джона Вільямса (1985)**, один з небагатьох творів для цього інструмента, написаних у жанрі сольного концерту. Він був створений на замовлення Національного симфонічного оркестру США з нагоди 75-річчя його заснування. Прем'єра відбулася 5 березня 1985 року у виконанні Честера Шмитца, тубіста Бостонського симфонічного оркестру [3].

Концерт складається з трьох частин, які виконуються без перерви. Перша частина – *Allegro moderato* – написана у сонатній формі. Початок концерту відзначається енергійною і рішучою темою, яка виконується тубою у низькому регістрі. Важливу роль відіграє ритмічна гра: тріольні групи, швидкі пасажі та синкопи додають динамічності. Розроблення містить складні технічні секції, включаючи швидкі зміни регістрів, подвійне стакато та великі інтервали. Після цього коротко повертається початковий мотив, але з варіаціями, що надає фіналу першої частини відчуття розвитку. Друга – *Andante* – лірична і виразна частина, яка розкриває вокальні якості інструмента. Написана у тричастинній формі (А – В – А). Основна тема має широкі фрази, подібні до вокальної арії, з делікатним оркестровим супроводом. Тут Вільямс використовує специфічні гармонічні ходи, що

нагадують його стиль у фільмах. В середній секції (В) туба грає більш виразні та орнаментовані фрази, що підкреслюють меланхолійний характер. У завершальній частині з'являється варіація головної теми, що плавно переходить у тихий, розчинений фінал. Третя частина – *Allegro molto* – рондо, енергійний фінал з віртуозними пасажами та яскравим оркестровим супроводом. Головна тема містить багато синкопованих ритмів та акцентованих нот, що створює відчуття руху. Мідні інструменти оркестру задають ритмічний пульс, який проходить крізь увесь рух, чергуючись між цілим оркестром та камерними діалогами – наприклад, між тубою та арфою, з пічікато у струнних. У розділах «епізодів» з'являються різноманітні технічні виклики для соліста: швидкі пасажі, легато-арпеджіо, зміни регістрів. Фінальна каденція дає змогу тубісту продемонструвати максимальну майстерність перед яскравим завершенням твору [4].

Вільямс, відомий своїми кіномузичними шедеврами, надав концерту кінематографічного стилю з характерними гармоніями та оркестровими фарбами. Концерт для туби Джона Вільямса є унікальним і складним твором, який розширює технічні та виразні можливості інструмента. Він поєднує традиції класичної форми із сучасною гармонією та кінематографічним стилем. Твір став важливим у репертуарі професійних тубістів і часто виконується на конкурсах та сольних концертах.

Концерт для туби і струнного ансамблю норвезького композитора Арілля Плау (1990) є важливим твором у репертуарі тубістів, відомим музичною виразністю та технічними вимогами.

Першим виконавцем концерту став Остін Бадсвік у 2001 році в Польщі з Братиславським камерним оркестром. Після виходу на сольному компакт-диску “*Baadsviks Tuba Carnival*” у 2003 році він незабаром став дуже популярним серед тубістів і тепер виконується на концертах і конкурсах по всьому світу. Концерт став фінальним твором конкурсу Маркнойкірхен у Німеччині, міжнародного конкурсу Чеджу, а також конкурсу Фальконе в США [5].

Твір написаний у сонатній формі та складається з трьох частин. В першій – *Allegro moderato* – спостерігається енергійний та ритмічно насичений рух, що демонструє технічні можливості туби. Друга частина – *Canzone* – лірична та виразна, яка підкреслює мелодійний потенціал інструмента. Вона потребує глибокого емоційного вираження та контролю над звуком, що дає змогу передати ліричний характер музики. Фінальна

частина – *Allegro* – поєднує елементи попередніх тем та завершує твір яскравим фіналом.

Концерт вимагає від виконавця високої технічної майстерності, зокрема в швидких пасажах першої та третьої частин. Необхідно володіти чіткою артикуляцією та здатністю до швидких змін динаміки.

Дуже часто туба виконує майже «зовнішню» музичну роль у складі оркестру, тобто її вважають малозначущим елементом. Саме тому Курт Гебле у 1998 році поставив перед собою мету створити зовсім інше враження, написавши **Іспанський концерт для туби (“Tuba Concerto Español”)**.

Концерт створений для аматорів, який став художнім викликом як для соліста, так і для оркестру. Це змушує всіх учасників по-новому сприймати роль туби, переходячи від її традиційного акомпанементного чи розважального призначення до серйозного музичного діалогу. Назва твору теж була вибрана не випадково. Вона підкреслює енергійний характер концерту, демонструє спритність і виразність туби як сольного інструмента.

Щоб допомогти солісту «відчувати» свій інструмент, композитор цілеспрямовано використовує популярні стилістичні елементи. Іспанське звучання посилюється від першої до третьої частини, де воно розкривається у всій своїй красі та виразності [6].

Новим, оригінальним твором постає **Концерт для туби з оркестром Роланда Сентпалі (2002)** – композитора, аранжувальника, соліста Угорського національного філармонічного оркестру, професора туби та камерної музики у Вищій школі Люцерна, Швейцарія [7].

Концерт складається з трьох частин. Перша має назву «Ритуал», де лідером постає соліст (“*taltos*” – фігура в угорському фольклорі). Розпочинається частина поступовим прискорюючим рухом литавр, який підхоплює оркестр. Загалом композиція має цікаву ідейну концепцію. Тут музика уособлює групу людей, які зібралися навколо “*taltos*”, щоб молитися богам. “*Taltos*” (соліст) грає на своєму барабані, щоб викликати у всіх присутніх транс, у якому оточуючі встають і танцюють «ритмічно та метрично незбалансований танець». Така ідея виникла через інтерес композитора до антропології. Сам композитор зазначає, що «хотів створити мелодичні лінії, які звучать так, ніби вони «розстроєні» та імітують звуки неналаштованих старовинних інструментів» [8]. Частина насичена музичними подіями, потужними ритмами та несподіваною звучністю. Це яскрава музика з деякими проникливими

динамічними відтінками та кількома чудовими кульмінаціями. Друга частина «Панахида» (“*Dirge*”) – похоронна пісня, яка була створена після смерті особливо близької людини композитора. Характеризується ностальгічним і глибоко ніжним настроєм, пронизаним відчуттям втрати, але не позбавленим елементу свята. Третя – «Рими» – побудована навколо спогадів про безтурботне дитинство [8].

Концерт для туби з оркестром (“Wars and Rumors of War” / “Війни та чутки про війну”) Барбара Йорк (2004) – класичний тричастинний концерт, прем'єра якого відбулася у 2004 році у виконанні Майкла Фішера. Барбара Йорк – видатна канадсько-американська композиторка та піаністка. Протягом свого життя вона створила понад сорок творів, що включають тубу та/або еуфоніум.

Ідея композиції полягає в переміщенні слухача через війну очима молодика, якого щойно призвали захищати свою країну. Кожна частина відображає різні емоції та переживання, які приносить війна молодому солдатові, що бореться за своє життя та заради близьких. Мисткиня стверджує: «оскільки я схильна створювати «концептуальні твори», ця композиція також має програмний зміст, що розгортається крізь музичну та емоційну структуру. Попри те, що підзаголовок може натякати на політичне висловлювання щодо війни, насправді це філософське й навіть доволі особисте дослідження того, як війна впливає на тих, хто бере в ній участь» [9].

Перша частина – *Allegro Marcato*. Тут композиторка використовує ритмічно активну та енергійну тему, яка вимагає від соліста певної технічної майстерності та ритмічного чуття. Це ідеальний момент для демонстрації сили та технічних можливостей туби. Під час виконання цієї частини важливо звертати увагу на чіткість артикуляції, точність виведення ритмічних акцентів і динамічну різноманітність. Друга частина – *Tranquillo* – одна з найбільш ліричних частин концерту. Тут туба виконує повільну, задумливу мелодію, вимагаючи від виконавця глибокої емоційної виразності. Мелодія вимагає від соліста використання м'яких переходів, легкості в звучанні та максимального контролю над динамікою. Третя частина – *Allegro Furioso* – має бурхливий характер. Туба грає швидко та агресивні теми, що вимагають високої технічної підготовки і контролю. Тут композитор поєднує велику кількість швидких рухів і точних атак. Оркестр активно підтримує соліста, створюючи енергійні, часто дисонуючі структури, що

підкреслюють напруженість та динамічність музики.

Цей концерт є складним, але водночас дуже виразним твором для туби, що дає змогу музикантам демонструвати всю палітру можливостей інструмента, від технічних до емоційних.

Сучасний погляд на тубу можна спостерігати в іспанського композитора **Рікардо Моля** – **Концерт для туби та фортепіано “Амаїа”**. Написаний на замовлення Джозефа Авадома і присвячений Керол Джанч, головній тубістці Філадельфійського оркестру.

Твір розповідає історію Амаї, молодої дівчини, яка вирушає в подорож уздовж північного узбережжя Іспанії, щоб навчитися контролювати чотири природні стихії. На своєму шляху вона зустрічає міфічних істот баскської міфології, які допомагають їй у цьому процесі.

Оригінально написаний з акомпанементом духового оркестру, концерт був вперше виконаний 3 лютого 2024 року разом з оркестром “Pershing’s Own” Армії США під час семінару для виконавців на еуфоніумі та тубі [10].

Концерт складається з трьох частин, кожна з яких має свою сюжетну лінію, програмний зміст і технічні особливості. Перша – Гастелугаче (Gatzelugatxe) – має енергійний, динамічний, ритмічно складний характер.

Частина названа на честь острова, що розташований поблизу узбережжя Країни Басків. Це місце відоме драматичною природою, скелястими берегами та старовинним монастирем. Ця частина має динамічний і ритмічно насичений характер, що відображає бурхливе море та містику цього місця. Друга частина – Лист Амаї (Amaia’s Letter) – є ліричною та емоційною, яка передає глибокі почуття головної героїні. Це її внутрішній монолог, сповнений надії, суму та мрійливості. Третя частина – Фінальний елемент (The Final Element) – є кульмінацією концерту. Вона поєднує елементи попередніх частин, але з новою енергією. Тут музика стає більш ритмічною, інтенсивною та віртуозною.

Відчувається боротьба та перемога героїні. Фінал має ефектний характер і завершується яскравим фінальним акордом.

Концерт “Амаїа” Рікардо Моля є багатограним і виразним твором, що поєднує технічну складність із глибокою музичною драматургією. Твір містить складні пасажі та швидкі фрази, що вимагають високої рухливості пальців і координації між руками та диханням. Часті зміни регістрів вимагають контролю над артикуляцією та рівномірного переходу між регістрами. Особливу увагу варто звернути на використання широких інтервалів, які потребують хорошої гнучкості губ та контролю інтонації.

З останніх новинок не можемо не згадати **Концерт для туби з оркестром Вінтона Марсаліса**. Твір є значущим внеском у репертуар для цього інструмента, поєднуючи елементи класичної музики та джазу. Загалом концерт Марсаліса демонструє глибоке розуміння можливостей туби як сольного інструмента, розкриваючи її технічний та виразний потенціал [11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Огляд еволюції жанру концерту для туби на сучасному етапі переконує в тому, що цей жанр є одним з яскравих серед музичного мистецтва. Можемо спостерігати, що еволюційний процес концерту не припиняється, що свідчить про великі творчі можливості цього жанру та значний соціальний внесок.

Розглянуті концерти для туби демонструють яскраво виражену програмність, яка представлена її узагальненими типами. Відтворення різноманітних характерів та настроїв засвідчують новий рівень художньо-змістовного потенціалу.

Наукові дослідження, пов’язані з виконавським мистецтвом гри на тубі, оновленим, сучасним художнім репертуаром, нечисленні або взагалі відсутні. Тому проблема концертного жанру для туби як цілісного системного явища вимагає подальшого, більш ґрунтового дослідження.

Література

1. Громченко В. Твори для туби соло як квінтесенція композиторської художньо-творчої ідентифікації інструмента. *Музикознавча думка Дніпропетровщини*: зб. наук. праць ДАМ ім. М. Глінки. 2018. Вип. 15. С. 127–137.
2. Палійчук І. Український концерт для мідних духових інструментів: (1950–2000): формування, усталення, модифікації жанру: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Київ, 2007. 20 с.
3. Сьомін Є. Методичні засади використання композиторських творів для туби в умовах позакласної роботи: кваліфікаційна робота / науковий керівник – канд. мистецтвознавства, доц. О. Чеботаренко. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. 72 с.
4. Вільямс Дж. Концерт для туби. URL: <http://forums.chisham.com/viewtopic.php?t=66524>.
5. Плау А. Концерт для туби і струнного ансамблю. URL: <https://www.broekmans.com/en/bladmuziek/concerto-fur-tuba-and-piano-929289>.
6. Gäble K. Tuba Concerto Español. URL: https://www.rundel.de/en/article/tuba_concerto_espanol/MVSR3026.

7. Muveszek. Szentpali. URL: <https://info.bmc.hu/index.php?node=artists&table=ZENESZ&id=314>.
8. Сентпалі Р. Концерт для туби з оркестром. URL: <https://www.musicwebinternational.com/classrev/2020/Dec/Szentpali-concertos-TOCC0568.htm>.
9. Йорк Б. Концерт для туби з оркестром “Wars and Rumors of War”. URL: <https://www.cimarronmusic.com/concerto-for-tuba-orchestra-york-s>.
10. Mollá R. “Amaia” concerto for tuba and piano. URL: <https://www.ricardomolla.com/en/product/amaia-concerto-for-tuba-and-piano>.
11. Marsalis W. Pens Concerto That Swing, Boogaloos – For Tuba. URL: https://classicalvoiceamerica.org/2022/05/05/wynton-marsalis-pens-concerto-that-swings-boogaloos-for-tuba/?utm_source=com.

References

1. Hromchenko V. (2018). Tvory dlya tuby solo yak kvintesentsiya kompozytors'koyi khudozhn'o-tvorchoyi identyfikatsiyi instrumenta [Works for the solo tuba as the quintessence of the composer's artistic and creative identification of the instrument]. Musical opinion of the Dnipropetrovsk region: coll. of science works of DAM named after M. Hlinky. V. 15. P. 127–137. [in Ukrainian]
2. Paliychuk I. (2007). Ukrayins'kyy kontsert dlya midnykh dukhovykh instrumentiv: (1950–2000): formuvannya, ustalennya, modyfikatsiyi zhanru [Ukrainian concert for brass instruments: (1950–2000): formation, establishment, modifications of the genre]. *Extended abstract of candidate's thesis*. art studies Kyiv, 20 p. [in Ukrainian]
3. S'omin Ye. (2023). Metodychni zasady vykorystannya kompozytors'kykh tvoriv dlya tuby v umovakh pozaklasnoyi roboty [Methodological principles of using composer's works for tuba in extracurricular work]. qualification work / scientific supervisor – candidate of art history, associate professor O. Chebotarenko. Kryvyi Rih, 72 p. [in Ukrainian]
4. Vil'yams Dzh. Kontsert dlya tuby [Tuba Concerto]. Retrieved from: <http://forums.chisham.com/viewtopic.php?t=66524>. [in English]
5. Plau A. Kontsert dlya tuby i strunnoho ansamblyu [Concerto for tuba and string ensemble]. Retrieved from: <https://www.broekmans.com/en/bladmuziek/concerto-fur-tuba-and-piano-929289>. [in English]
6. Gäble K. Tuba Concerto Español. Retrieved from: https://www.rundel.de/en/article/tuba_concerto_espanol/MVSR3026. [in English]
7. Muveszek. Szentpali. Retrieved from: <https://info.bmc.hu/index.php?node=artists&table=ZENESZ&id=314>. [in English]
8. Szentpali R. Kontsert dlya tuby z orkestrom [Concerto for tuba and orchestra]. Retrieved from: <https://www.musicwebinternational.com/classrev/2020/Dec/Szentpali-concertos-TOCC0568.htm>. [in English]
9. York B. Kontsert dlya tuby z orkestrom “Wars and Rumors of War” [Concerto for tuba and orchestra “Wars and Rumors of War”]. Retrieved from: <https://www.cimarronmusic.com/concerto-for-tuba-orchestra-york-s>. [in English]
10. Mollá R. “Amaia” concerto for tuba and piano. Retrieved from: <https://www.ricardomolla.com/en/product/amaia-concerto-for-tuba-and-piano>. [in English]
11. Marsalis W. Pens Concerto That Swing, Boogaloos – For Tuba. Retrieved from: https://classicalvoiceamerica.org/2022/05/05/wynton-marsalis-pens-concerto-that-swings-boogaloos-for-tuba/?utm_source=com. [in English]

Mykola Dutchak – Postgraduate Student of creative postgraduate studies at the Department of Wind and Percussion Instruments, Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko

The genre of tuba concert in modern realities

The article traces the evolutionary development of the tuba concerto genre in the conditions of modern performance. It is noted that all qualitative achievements in the concerto genre for this instrument are dictated by the relevant musical criteria and traditions of each era. An important aspect is the inextricable connection with the level of performing art at all stages of the historical development of the concert genre.

The 20th century is characterized by the search for new ideas for the concert within the framework of various national composer schools, active stylistic searches for modern musical art and the formation of the concert genre for the tuba in general.

Responding to the aesthetic requirements of the time, it continuously evolves, thereby more convincingly consolidating its place in the general concept of musical performance.

Over the past half-century, the tuba concerto has undergone a significant transformation, and in recent decades it has undergone the most rapid progression and diverse renewal.

In the repertoire of modern performers, works of this genre occupy a special place. Their performance is associated with fundamentally new stage-psychological sensations and certain technical skills. Modern composers demonstrate a multifaceted artistic and figurative palette and a considerable reserve of expressive possibilities in compositions for tuba, which are included in various concert programs, competitive performances, and the list of pedagogical repertoires in music educational institutions.

At the current stage, one can observe new compositions in the genre of tuba concerto, in particular, tuba concertos by John Williams, Wynton Marsalis, Roland Saintpauli, and Barbara York, the concerto “Amaia” for tuba and piano

by Ricardo Moglia, the concerto for tuba and string ensemble by Ariel Plau, and the Spanish concerto for tuba by Kurt Goble.

The process of genre modification at the current stage of its development has been analyzed and identified, which in turn allows for the further growth of the role and scaling of the concert genre for the tuba in musical culture.

Key words: *concert, brass instruments, performing arts, genre, tuba.*